Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language,
Online ISSN 2348-3083, SJ IMPACT FACTOR 2016 = 4.44, www.srjis.com
PEER REVIEWED JOURNAL, APR-MAY 2018, VOL- 6/27

INDIAN RESERVATION POLICIES: REALITY AND CONTRADICTIONS

Deepak P. Gaikwad, Ph.D.

Post Doctoral Fellow of ICSSR New Delhi, at Indian Institute of Education, Pune

Abstract

This research Paper as an interdisciplinary project on "Reservation in Services and Education" with regards to education and status of employment of Dalits Though the emphasis is on Social Reservation, this study inquires into the demands of social reservation of Dalits.[1] Critics have claimed that though sixty years have passed with the implementation of social reservation, expected results with regards changes in social, political and economical life of Dalits have been not accrued in India.[2] It is the same case with Maharashtra.

खरी समानता आणण्यासाठी जातीवर आधारीत उत्पादन व्यवस्था तोडली पाहिजे. जे बाबासाहेब आंबेडकर त्यांच्या जातीसंस्थेचे उच्चाटन मध्ये म्हणतात. आणि हे तोडण्यासाठी सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय समता असली पाहिजे त्यासाठी १) शेतजमीनीचे राष्ट्रीयकरण २) औद्योगिक राष्ट्रीयकरण ३) कॉमन स्कूल:— कॉमन स्कूलच्या माध्यमातून समाजातील सर्व जातीधर्माचे लोक एकत्र शिक्षण घेतील, एकत्र राहतील, एकत्र जेवन करतील, कॉमन स्कूलचा कार्यक्रम जे. पी. नाईक यांनी सुरू केला होता. आनंद तेलतुंबडे म्हणतात की, जर जातीयता नष्ट करायची असले तर कॉमन स्कूल सूरू केले पाहिजे.

मार्क्स आणि बाबासाहेब आंबेडकर म्हणतात की, लोकशाही तीन प्रकारची असते १) राजकीय लोकशाही २) सामाजिक लोकशाही ३) आर्थिक लोकशाही. म्हणून या तिनही प्रकारची लोकशाही यशस्वी होण्यासाठी आरक्षण खूप महत्वाचा घटक आहे.

Scholarly Research Journal's is licensed Based on a work at www.srjis.com

"Primary Education of masses should be made compulsory up to a certain age say least 12 years".[3]

-Jyotiba Phule,

"The scheduled castes have been backward socially, economically and educationally. For quite a long time they have been subjected to various forms of social and economical exploitation. The Constitution of India, therefore, extended protection and safeguards for the scheduled caste either specially or by way of general rights of citizen for maintaining and promoting their educational and economic interest and removing certain social disabilities"[4]

-R.C Sharma

Copyright © 2017, Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies

This research Paper as an interdisciplinary project on *"Reservation in Services and Education"* with regards to education and status of employment of Dalits Though the emphasis is on Social Reservation, this study inquires into the demands of social reservation of Dalits.[5] Critics have claimed that though sixty years have passed with the implementation of social reservation, expected results with regards changes in social, political and economical life of Dalits have been not accrued in India.[6] It is the same case with Maharashtra.

We are dealing here with the need of the study of reservation in India. This research projects deals with reservation and the making of Indian citizenship: Ambedkar's critique of Gandhi in his *What the Congress and Gandhi have done for the Untouchables*. This part analyzes the problematic of reservation with Ambedkar's program of the annihilation of caste. The idea of "problematic" is taken from Louis Athusser's *Reading Capital*. We have done a detailed note on terminology. On a broader social canvas the terms "Dalit" is most appropriate to articulate our thesis on social reservation, since the term "Dalit" involves some sort of democratic radicalism. This broader social canvas is based on the political anthropology of B.R Ambedkar. Ambedkar's thesis of the annihilation of caste will be central to this work. The study will also explore whether the idea of social reservation is suited for Ambedkar's original vision.

Social reservation is intrinsically related to reservation in school admission and reservations in services for depress classes[7] in Indian society. This research project also focuses on the views of mass educators like B. R. Ambedkar, Jyotiba Phule, Rajershi Shahoo Maharaja and J. P. Naik, on education and social reservation. This paper consequently explores the functioning of recruitments of teachers and professors in the Indian education system.

Historical Legacy of Reservation in India.

Pre- Independence: (Colonialism followed by the Phule-Ambedkar Era). This part deals with the documentation of the question of reservation, especially after Herbert Risley carried out the Census in India (in 1872) where caste took its "rationalized" form in the form of governmental documentation. Here we deal with the part the Census played in the regimentation of people and the way the Census played in this classification and regimentation. The Weberian idea of "instrumental reason" which the Frankfurt School used

Copyright © 2017, Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies

as central part in their sociological research of late capitalist societies is used here in colonial administration of the Indian subcontinent. I have also analyzed whether Ambedkar falls under this genre of instrumental reason or whether he proceeds into a post-instrumental politics. We want to understand the correlation between political reservation and social reservation, In this respect a brief history of political reservation needs being pointed out. It was the Poona Pact that Ambedkar was forced to sign under the duress of Gandhi in the aftermath of the three round table conferences in 1931-2 from whence the idea of Political Reservation emerged. This was Gandhi's way of negating Ambedkar's proposal for separate electorates for Dalits. According to Gandhi, Ambedkar's proposal would dilute the unity of Hindu society and undermine the anti-colonial movement. Gandhi's fast in 1932 in the Yerwada jail, Pune that caused national tension, forced Ambedkar in giving in to Gandhi's demands. One can claim that this was some sort of social contract that emerged with the dominance of the Congress elites in the struggle for Indian independence.

2.2 Post-Independence (the Nehruvean Welfare Era). This part deals with the process of the formation of the welfare state under Nehru's leadership and the place of the subaltern castes within this state-formation.

2.3 After 1992 (the Neo-liberal Era). In this section we have dealt with two opposing dimensions—the first is the rise of the lower castes in politics especially in North India—the rise of the BSP in UP—and the part played by neo-liberal capital accumulation.

Whilst the reservation policy has been hotly debated, except the neo-liberal economists who are not very favourable to this entire system of reservation, there has been no rigorously defined alternative to this system yet formulated. And because the legacy of reservation lie in colonial India it is also thought that a colonial basis could exist for this policy. Whilst after the introduction of the Indian Constitution, Dalits and other marginalized groups have got reservation in legislature and public sector, yet results are not fully satisfying. In this Research, I have analyzed whether social reservation really empowers the Dalits. Besides the question of Social reservation and Dalit empowerment, there is another main question that this thesis probes. The question: "how can Dalit unity be possible as the realization of the politics of the Dalit-buhajan community?" "Can this unity be also understood as the unity of the "popular classes"? Can this unified Dalit be then be understood as the "popular class" of Antonio Gramsci?"

In colonial India many social reformers, mass educators has tried to development of weaker section[8] of society through the education. Like Jyotiba Phule, Rajershi Shahoo maharaj, Babasahed Ambedkar and J.P Naik. Jyotiba Phule has linked to directly social reservation and his work for the reservation. In other way I want say today's social reservation policy need for Dalit because of Phule and Other Mass Educator because if Dalit not got education then no need of any social reservation. So Dalit education is very important for social reservation.

According to Jyotiba Phule, "primary Education of masses should be made compulsory up to a certain age say least 12 years". [9] One may refer to the 18 Oct 1882 Memorandum to the Hunter Commission in this regard. Phule has fought against castisim, he devoted his whole life foe mass education. According to Citratai Naik[10] "Mhatma Phule says that the founder of the Earth is one, that's why the human being can not discrimination each other on the basis of Caste and religion."[11]

A slight note on this radical history of reservation is necessary. One knows that it was Shahoo Maharaj who started separate hostels in Kolhapur for students from the all communities and the boarding especially for the students from the untouchable communities. One also knows that he offered scholarships to the needy and intelligent students from the backward castes so that they could continue their education. He made primary education compulsory and free for all in his Princely State. His royal decree held up the cause of women's education. To abolish untouchability, He introduced reservation for the untouchables in government jobs.

Babasaeb Ambedkar and Reservation Policy as two side of coin which cannot divide each other. The reservation policy has impact of most famous pact, known as Puna Pact between M. K Gandhi and B. R Ambedkar. He played very important role in making of Indian Constitution. He mainly worked for women and Dalit freedom. He fought against untouchabliaty in whole life. He knows that Dalit has a weaker section of Society that's why he given some reservation to develop them. Ambedkar says in his book *Annihilation of Caste* that whilst caste is a form of "enclosed class' governed by the laws of graded inequality and division of laborers, his very modernist outlook also made him say that caste was also bound to the oppression of women.

That's why he focuses on freedom of women.

Social Reservation Policy, Education Policy and annihilation of Caste system have very important correlation. The view of B R Ambedkar for Social Reservation is if Dalit and women get Education easily then get Government services easily and develop social and economical status and do the intercaste marriage. That's why reduce the Caste System automatically. "The real remedy for breaking Caste is Inter-marriage nothing else will serve as the solvent of caste"[12]

J. P Naik has not directly linked to Reservation Policy but he linked to education policy. He is famous mass educator in Pune or in india. He is founder of Indian Institute of Education, Pune. He has worked as member secretary of Education commission of India in1964 to 1966 and educational advisor Government of India.

When I saw the Educational thought of J. P. Naik then I am attract two thought. One is Universal Education and second is common school, because if both thought implemented effectively then it's helpful to get the aim of social reservation. (Social, economical development of Dalit and annihilation of Caste)

When the people of all Caste and category has get education in one common school then definitely caste system going to an end.

If we study all above view of mass educator and social reformers then we understand the need and importance of social reservation. But the point is to understand today's reservation system.

Type of reservation:

Reservations are two types, one is Political reservation and another is Social Reservation. A brief history of political reservation needs being pointed out. It was the Poona Pact that Ambedkar was forced to sign under the duress of Gandhi in the aftermath of the three round table conferences in 1931-2 from whence the idea of Political Reservation emerged. This was Gandhi's way of negating Ambedkar's proposal for separate electorates for Dalits. According to Gandhi, Ambedkar's proposal would dilute the unity of Hindu society and undermine the anti-colonial movement. Gandhi's fast in 1932 in the Yerwada jail, Pune that caused national tension, forced Ambedkar in giving in to Gandhi's demands. One can claim that this was some sort of social contract that emerged with the dominance of the Congress elites in the struggle for Indian independence.

Copyright © 2017, Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies

In this sense one must differentiate the political ideology of Ambedkar and his philosophy of social emancipation and what emerges in the contemporary politics of reservation. One view one could classify as the “elitist” view as it appears as in the works of Centre for Policy Research. Panandiker the Founding Director of the Centre for Policy Research for example talks of the politics of backwardness in his book *The Politics of Backwardness* whilst Christophe Jafferlot talks of the “silent revolution” that the reservation policy has heralded, especially after the Mandal Commission.

Social reservation:

Another important type of reservation is Social Reservation. This reservation for SCs, STs, OBCs, Women etc, in School Admission and Government Services. The 50% quota for Reserve and other 50% are open for all caste including who get benefit of Reservation on eligibility of Merit.

The Indian Constitution gave the Reserve quota for backward caste[13] in Indian society on basis of Caste because very much discrimination among the Caste in Indian Caste Hierarchy. SCs and STs has throughout from development Society and Policy like Education, They prohibited from right to speech, right to work, right to eat from the Indian Society. They had not freedom for occupy drinking water. That’s why this reservation policy has on the basis of Caste.

Reservation In Academics Admissions

There are 50% reserve seats in school, college and university for SCs, STs and OBC, etc. it’s implemented very well because of its eligibility on Merit base[14]. But wherever the eligibility criteria is interview instead of merit of marks and grade there are not implemented social reservation policy as accepted in school admission. They fill reserve quota correctly but they don’t fill open quota of 50% correctly. The interview comity gave highest marks or grade for upper caste[15] as compare to reserve category. Theoretically they fill open quota of 50% on eligibility of merit but the question is this merit is created by interview comity which is doubtful.

Reservation in Government Services:

There are 50% reserve posts in every registered School, College, Institutions and University for SCs, STs and OBCs, etc.

Copyright © 2017, Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies

The recruitment of Primary School Teacher[16] is implemented very well both reserve and open quota, because there recruitment on the eligibility of D.ed marks and grade by the district collector.

The recruitment of college teacher and the faculty of various departments in Universities are implemented very doubtfully. These recruitments on eligibility of merit in interview not important of previous academic record. Indirectly these interview systems in services create a way to corruption. The interview comity selected those people who are favorable. But the point is that if forget the recruitments that how the candidate select and understand all recruitment as reserve seats and open seats. Then we know the reserve posts of 50% are filling by the interview comity. But the point is that other 50% open for all caste including reserve category are filled correctly. Then we under understand not filed correctly because the tradition is that The OPEN means not OPEN to all Caste it is only for non reserve caste. That's we seen the 50% OPEN post occupied or appointed by Upper Caste People[17]

Conclusion

We listen from our friends and relatives. In School Admissions and services interviews asks the question. How much donation are you giving us? Another matter I listen from my friend, he want apply for OPEN post and he is from reserve category, when he going to apply the principle said "This post for open not for reserve caste, you can not apply" this is a reality. So the question is that the social reservation policy gives the 50% reservation for backward Caste or Upper Caste. Who is really benefiter of this social reservation policy?

आरक्षण हा देशभरात वादग्रस्त बनत चाललेला विषय अणि समाजाच्या विविध गटामधुन आरक्षणाची होत आसलेल्या मागणीच्या अनुशंगाने हा लेख आपल्यासमोर मांडत आहे. या लेखात राजकीय आरक्षण, सामाजिक आरक्षण आणि खाजगी क्षेत्रातील आरक्षण याचे विवेचन केले आहे.

भारतामध्ये सामाजिक आरक्षणाची सुरूवात खऱ्या अर्थाने स्वातंत्र्यपूर्व कालखंडापासून झाली आहे. या कालखंडात राजर्षि शाहू महाराज, म. फुले, डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचा समावेश होतो. १८८२ च्या हंटर कमीशन कडे. म. ज्योतिबा फुले यांनी सर्वांना मोफत व सक्तीच्या शिक्षणाची व सरकारी नोकऱ्यामध्ये आरक्षणाची मागणी सर्वप्रथम केली. १९०२ मध्ये राजर्षि शाहू महाराजांनी दलितांच्या विकासासाठी कोल्हापूर संस्थानमध्ये दलितांना नोकऱ्यांमध्ये ५० टक्के आरक्षण दिले व आरक्षणाची मुहूर्तमेढ रोवली.

१९५३ मध्ये कालेलकर आयोग नेमण्यात आला व मागासवर्गीयांची आकडेवारी काढण्यात आली व त्यानुसार १९५६ मध्ये या आयोगाने आपला अहवाल सादर केला . यात SC, ST आणि OBC यांच्यासाठी सामाजिक आरक्षणाची मागणी केली मात्र त्यावेळी व्ठब साठीची मागणी नाकारली गेली.

Copyright © 2017, Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies

१९७९ मध्ये शैक्षणिक आणि सामाजिक मागासलेपणा मोजण्यासाठी मंडल आयोगाची स्थापना केली तेव्हा मंडल आयोगाच्या शिफारशीनुसार OBC ना सामाजिक आरक्षण प्राप्त झाले.

१९९२ च्या नंतर भारताने खाजगीकरण, उदारिकरण, जागतिकीकरण धोरणाचा स्वीकार केला यात राज्याची लोककल्याणकारी भूमिका मागे पडली. नवउदारमतवादी विचारवंत यांनी सामाजिक आरक्षण प्रामुख्याने विरोध केला. आरक्षणामधे न्यायालयाची भूमिकाही महत्वपूर्ण राहिली. १९५१ ला मद्रास राज्य विरूध्द चंपाकम दोराईराजन खटल्याच्या निर्णयामध्ये सांगीतले की, जातीच्या निकषावर असलेले आरक्षण गरजेचे व योग्य आहे. तर १९६३ ला एम. आर. बालाजी विरूध्द म्हैसूरच्या खटल्यात सामाजिक आरक्षणावर ५० टक्केची मर्यादा टाकली. तर १९९२ मध्ये इंदिरा सहानी केस मध्ये केंद्रशासनाच्या नोकऱ्यात मागासवर्गीयांना आरक्षण मान्य केले. १९९४ मध्ये तामिळनाडू राज्याला बजावण्यात आले की त्यांनी ५० टक्के मर्यादा पाळावी. म्हणुन आज सामाजिक आरक्षणाची मर्यादा ५० टक्केची आहे.

आज प्रत्येक दलित संघटना, पक्ष, व्यक्ती नोकऱ्यांमध्ये असलेल्या राखीव जागा भरल्या गेल्या नाहीत किंवा भरल्या जात नाहीत यासाठी लढतांना दिसतात. मात्र कोणीही ज्या जागा खुल्या असतात ज्यात सर्व जातींचा आरक्षण घेणाऱ्या जातीसगट समावेश असतो. ज्या एका समान गुणवत्तेच्या आधारे भरल्या जाव्यात असा नियम असतो. तरीही या खुल्या जागेवरती आरक्षण घेणाऱ्या जातीचा विचार केला जात नाही. काही उदाहरणे असे आहेत की, जेव्हा एखादा आरक्षीत गटातील उमेदवार खुल्या प्रवर्गासाठी (जो सर्व जातीसाठी खुला असतो) अर्ज करतो तेव्हा—तेव्हा ती जागा खुल्या प्रवर्गासाठी आहे. (जे आरक्षित नाहीत ते). म्हणून अर्ज स्वीकारला जात नाही. जरी अर्ज स्विकारला तरी निवड करण्यामध्ये जातीने खुल्या प्रवर्गाला प्राधान्य दिले जाते. म्हणून या सामाजिक आरक्षणाचे खरे उपभोक्ते आरक्षित घटक आहे की बिगर आरक्षित घटक आहेत हा प्रश्न पडतो.

. खरी समानता आणण्यासाठी जातीवर आधारीत उत्पादन व्यवस्था तोडली पाहिजे. जे बाबासाहेब आंबेडकर त्यांच्या जातीसंस्थेचे उच्चाटन मध्ये म्हणतात. आणि हे तोडण्यासाठी सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय समता असली पाहिजे त्यासाठी १) शेतजमीनीचे राष्ट्रीयकरण २) औद्योगिक राष्ट्रीयकरण ३) कॉमन स्कूलः— कॉमन स्कूलच्या माध्यमातून समाजातील सर्व जातीधर्माचे लोक एकत्र शिक्षण घेतील, एकत्र राहतील, एकत्र जेवन करतील, कॉमन स्कूलचा कार्यक्रम जे. पी. नाईक यांनी सुरू केला होता. आनंद तेलतुंबडे म्हणतात की, जर जातीयता नष्ट करायची असले तर कॉमन स्कूल सूरू केले पाहिजे.

मार्क्स आणि बाबासाहेब आंबेडकर म्हणतात की, लोकशाही तीन प्रकारची असते १) राजकीय लोकशाही २) सामाजिक लोकशाही ३) आर्थिक लोकशाही. म्हणून या तिनही प्रकारची लोकशाही यशस्वी होण्यासाठी आरक्षण खूप महत्वाचा घटक आहे.

इम्यनुअल वेलस्टाईन, अंडरे गुंदरफ्रान्क, समीर अमीन या विचारवंतांनी जागतिक व्यवस्था सिध्दांत आणि परावलंबन सिध्दांताचे विवेचन कण्याचा प्रयत्न केला आहे. यात एकूण ४ घटकांपैकी *Center* आणि *Periphery* हे दोन प्रमुख घटक मानले आहेत. युरोप, अमेरिका यासारखे राष्ट्र *Center* मध्ये आहेत तर आशियाई राष्ट्र *Periphery* मध्ये आहेत. *Periphery* राहून *Center* वर अवलंबून आहेत. हे त्याला कच्चा माल व मनुष्यबळ पुरवितात आणि *Center* त्यावर प्रक्रिया करून तोच माल अधिक किंमतीने *Periphery* ला पुरवितो व या दोन

Copyright © 2017, Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies

गटामधील दुरावा अधिक–अधिक वाढत जातो *Periphery* मधील राष्ट्र कधीही *Center* चा भाग होऊ शकत नाहीत कारण त्यांचे परावलंबने कधीही संपत नाही.

हाच सिध्दांत अनुसूचित जाती व खुला गट यांना लागू केला तर अनुसूचित जाती खुल्या गटाला मनुष्यबळ पुरवितो त्याचा बदल्यात त्यांना काही मोबदला मिळतो. पण उत्पादन व नफा यावर खुल्या गटाचीच मालकी असते. ते अधिकाधिक श्रीमंत होतात व अनुसूचित जाती आणि खुला गट यांच्यातील विषमता कधीही दूर होऊ शकत नाहीत म्हणून या जातींना आरक्षणाची गरज आहे.

श्रावण देवरे म्हणतात फुले, शाहू, आंबेडकर यांनी नोकरशाहीचे अब्राम्हणीकरण करण्यासाठी राखीव जागा हे शस्त्र वापरले यात आर्थिक निकष लावणे म्हणजे विनाआरक्षीत लोकांनी आरक्षित जागा बळकावण्यास वाट मोकळी करणे. म्हणून आर्थिक निकष नसावेत.

सद्या वादग्रस्त बनत चाललेला विषय महाराष्ट्रामधे मराठा आणि गुजरात मध्ये पटेल यांच्याकडुन होत असलेली सामाजिक आरक्षणाची मागणी. मुळामध्ये या जीती ज्या आर्थिक निकषावरती सामाजिक आरक्षणाची मागणी करतात तो घटनात्मक दृष्ट्या योग्य नाही. कारण आर्थिक दृष्ट्या मागास असलेल्या जातींसाठी ओ.बी. सी. रूपाने आरक्षण आहे. म्हणुन वेगळा प्रवर्ग बनवने घटणात्मक रित्या शक्य नाही. म्हणुण केवळ मराठा व पटेल नाही तर SC, ST व Minority आणि OBC मधील सद्या सामाविष्ट असलेल्या जाती यांना वगळुन इतर सर्व जातींची पडताळणी मंडल आयोगाच्या निकषांच्या आधारे करावी. त्या निकषात बसत आसतील अशा सर्व जातींना मग त्या मराठा असो वा पटेल वा ब्राम्हण या सर्वांना ओ.बी. सी. मध्ये सामाविष्ट करूण सामाजिक आरक्षण द्यावे कारण ओ.बी. सी. हा केवळ जातीवर आधारीत गट नसुन तो आर्थिक दृष्ट्या मागास असलेल्या जातींचा गट आहे.

भारतामध्ये राजकीय आरक्षणाची सुरूवात १९०९ पासुन झाली. १९०९ मध्ये ब्रिटीश पार्लमेंटने ''इंडियन कौन्सिल अॅक्ट'' पास केला. ज्यात स्वतंत्र मतदार संघाची संकल्पना सर्वप्रथम मांडण्यात आली व मुस्लीम आणि शीख यांच्यासाठी स्वतंत्र मतदार संघ देण्यात आले. पुढे १९३२ मध्ये ब्रिटीश पंतप्रधानांनी जातीय निवाडा घोषित केला व त्यानुसार मुस्लिम आणि शीख यांच्याप्रमाणे खिश्चन, युरोपीयन व अॅग्लोइंडियन यांच्यासाठी स्वतंत्र मतदार संघ जाहीर केले त्याचप्रमाणे दलितांसाठी स्वतंत्र मतदार संघ जाहीर केला. तेव्हा म. गांधी उपोषणाला बसले व पुणे करार घडून आला.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर दलितांसाठी स्वतंत्र मतदार संघ असावेत यासाठी प्रयत्नशील होते पण म. गांधी उपोषणाला बसले त्यांच्यामते दलित हा हिंदू धर्माचाच एक भाग आहे जर त्यांना स्वतंत्र मतदार संघ दिले तर हिंदू धर्मातील एकता लोप पावेल शेवटी तडजोड करण्यात आली व ७८ जागांऐवजी १४८ राखीव जागा दिल्या मात्र दलितांना स्वतंत्र मतदार संघ गमवावे लागले. हा करार इतिहासात, '१९३२ चा पुणे करार' म्हणून ओळखला जातो. हे आरक्षण धोरण पुढे स्वातंत्र्योत्तर काळात राज्य घटनेत समाविष्ट करून घेतले.

सद्या राखीव जागांच्या धोरणामुळे दलितांच्या मतांचे मुल्य शुन्य झालेले दिसते. कारण राखीव जागेवरून निवडूण येणारा आमदार हा केवळ अनुसूचित जातींकडून नव्हे तर सर्व जनतेकडून निवडूण येतो. ज्या पक्षाचे वलय त्या मतदार संघात असते तोच पक्षाचा प्रतिनिधी निवडून येतो.

एकाच मतदार संघातून अनुसूचित जातीचे त्यातील उपजातीचे अनेक उमेदवार निवडणूक लढवतात परिणामी दलितांची जातवार गटबाजी होते.

राखीव जागेवरून निवडून आलेला आमदार हा केवळ अनुसूचित जातीच्या मतावर निवडून आलेला नसल्यामुळे तो त्यांना प्रत्यक्ष उत्तरदायी नसतो तर संपूर्ण मतदार संघाला उत्तरदायी असतो. म्हणून तो केवळ अनुसूचित जातीपुरते मर्यादित निर्णय किंवा धोरण मांडू शकत नाही.

प्रकाश आंबेडकर यांच्या मते, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी दलितांसाठी १९२० मध्ये राजकीय आरक्षणाची मागणी केली तेव्हा भारतातील सामाजिक परिस्थिती वेगळी होती. तेव्हा एक मोठा समुह राजकीय सत्तेपासून वंचीत होता, तो दूर फेकला गेला होता, म्हणून राजकीय आरक्षण आवश्यक व गरजेचे होते. मात्र आज परिस्थिती वेगळी आहे. लोकशाहीची जागा कुटुंबशाहीने घेतली आहे, आरक्षीत जागेवरून निवडून येणारे आमदार, खासदार, हे सामाजिक हित बघत नाहीत तर केवळ पक्षहिताकडे लक्ष देतात, सर्वच राजकीय पक्षांचा अजेंडा सामाजिक न राहता तो केवळ राजकीय अर्थकारण बनला आहे. म्हणून विधानसभा व लोकसभा यातील आरक्षण गरजेचे नाही, मात्र जिल्हा परिषद, पंचायत समिती, ग्रामपंचायत, सहकार क्षेत्र यातील आरक्षण गरजेचे आहे.

१९९२ च्या नंतर जेव्हा भारताने खाजगीकरण, उदारीकरण आणि जागतिकीकरण याचा स्विकार केला आणि PPP (पब्लिक प्रायव्हेट पार्टनरशिप) ला प्राधान्य दिले व लोककल्याणकारी राज्याची भूमिका मागे पडली. नोकरी मधील आरक्षणासाठी उपलब्ध असलेले शासकीय क्षेत्र कमी—कमी होत गेले व खाजगी क्षेत्र वाढत गेले परिणामी खाजगी क्षेत्रामधील आरक्षणाची मागणी वाढत आहे.

मार्क्सवादी विचारसरणीनुसार कारखान्यामध्ये काम करणाऱ्या प्रत्येक कामगाराची कार्यक्षमता विषम असते व त्याच्या गरजा ही विषम असतात. उदा. एखादा कामगार अविवाहीत आहे व एखादा विवाहीत आहे तेव्हा दोघांच्या गरजा कमी अधिक असतात. तेव्हा कारखानदारांनी सामाजिक जबाबदारी स्वीकारली पाहिजे व जो नफा असतो त्यातील काही भाग सामाजिक विकासासाठी राखीव ठेवला पाहिजे व प्रत्येक कामगाराच्या गरजा त्यातून पूर्ण केल्या पाहिजे. या विचारसरणीला अनुसरूण आपण खाजगी आरक्षणाकडे पाहिले असता. खाजगी उद्योजकांनी सामाजिक जबाबदारी समजून आरक्षण मान्य केले पाहिजे

---

[1] *We are using the terms of "Dalit" & "SCs" interchangeably. It must be recalled that 2006 National Commission for Scheduled Castes talks of dropping the word "dalit" and replacing it with the term "Scheduled Castes". The political vocabulary and dynamics of both these will also be taken in the consideration.*

[2] *Though the idea of political reservation emerged with the Poona Pact its resonance is felt even today.*

[3] *18 Oct 1882 – A memorandum to the Hunter commission in Bahujan Shikshan Vastav Ani Aapeksha edited by Sarad Javdekar and others, Publication: Aakhil Bhartiya Samajvadi Adhapak Sabha Pune , 2011 topic 20 page no 195*

[4] *I refer in The Studies in educational reforms in India volume III Edited by P.R. Panchamukhi (Indian Institute of Education, Pune 1989), chapter 3 Concessions and Incentives to Educational Institutes for S.C. Student at School stage in Rajasthan page no 67.*

[5] *We are using the terms of "Dalit" & "SCs" interchangeably. It must be recalled that 2006 National Commission for Scheduled Castes talks of dropping the word "dalit" and replacing it with the term "Scheduled Castes". The political vocabulary and dynamics of both these will also be taken in the consideration.*

[6] *Though the idea of political reservation emerged with the Poona Pact its resonance is felt even today.*

[7] *Depress class (SC, ST, OBC, Minorities, Women, Other)*

[8] *Dalit and other marginalized groups*

[9] *18 Oct 1882 – A memorandum to the Hunter commission in Bahujan Shikshan Vastav Ani Aapeksha edited by Sarad Javdekar and others, Publication: Aakhil Bhartiya Samajvadi Adhapak Sabha Pune , 2011 topic 20 page no 195*

[10] *Well known thinker in Pune.*

[11] *See Desai, V. D, "Mahatma Jyotiba Phule"(Pune, Indian Institute of Education, 1992).*

[12] *Annihilation of Caste in The Essential Writings of B. R. Ambedkar, Edited by Velerian Rudrigues, (New Delhi; Oxford University Press, 2008)*

[13] *Socially and economically backward caste in Indian Caste System.*
[14] *Marks and Grads of Pervious Academic year*
[15] *Not take benefit of reservation.*
[16] *I refer as 1st to 4th, 5th to 7th and 8th to 10th Class Teacher in Government School.*
[17] *Not included reserve category.*